

УДК 327:342.511.1 (73)

<http://doi.org/10.17721/2521-1706.2016.01.192-198>

Олександр Шевчук,
доктор політичних наук, професор,
Чорноморський державний університет
ім. Петра Могили

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ США НАПЕРЕДОДНІ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2016 Р.

***Анотація.** Аналіз стратегічних документів зовнішньополітичного курсу США за президенства Б. Обами засвідчують: по-перше, реалізація стратегічних настанов зовнішнього курсу США націлена на приведення стратегії Вашингтона у відповідність з політичними реаліями сьогоденного світу і фінансово-економічними можливостями держави; по-друге, в умовах активної боротьби з терористичними загрозами, військова сила залишається невід'ємним інструментом зовнішньої політики США і одним із основних засобів досягнення американських зовнішньополітичних цілей; по-третє, необхідність протистояння новітнім недемократичним політичним режимам трансформувало політику стримування, межею застосування якої у різноманітних варіантах (військові операції, санкційні механізми тощо) є порушення демократичних норм і цінностей владою відповідної держави, а наразі і анексія території незалежних держав; по-четверте, реалізація військової доктрини адміністрацією Б. Обами свідчить, що сучасні ЗС та ВМФ є підґрунтям позаконтинентальної політики США та наріжним каменем практичного втілення глобальних прагнень США на світовій арені; по-п'яте, зважаючи на системоутворюючі чинники сучасної системи міжнародних відносин, а також показники економічного розвитку, підвалини зовнішньополітичного курсу США відстоюванні адміністрацією Б. Обами будуть і надалі впливатимуть на формування стратегічних імперативів зовнішньополітичної стратегії США незалежно від партійного спрямування майбутнього американського президента.*

Ключові слова: США, зовнішньополітична стратегія, загрози національній безпеці, політика скорочення, глобалізм.

У січні 2017 р. визначати пріоритети та стратегічні завдання зовнішньої політики США буде вже наступний президент, вибори якого відбуватимуться у листопаді 2016 р. Цей аспект актуалізує питання певного підведення підсумків діяльності 44-го президента США Б. Обами щодо зовнішньополітичної сфери, визначення еволюції зовнішньополітичної стратегії США у період перебування демократичної адміністрації при владі.

Виходячи з цього основними завданнями даної розвідки є виявити основні параметри та детермінанти формування зовнішньополітичної стратегії США за адміністрації Б. Обами в умовах поліцентричної системи міжнародних відносин; структурувати особливості взаємодії Вашингтона з ключовими акторами

міжнародних відносин в умовах динамічної глобалізації загроз і викликів національній і міжнародній безпеці.

Окремі аспекти цього напрямку наукових досліджень знайшли своє відображення у роботах вітчизняних вчених, російських дослідників та американських науковців. Серед робіт українських авторів потрібно відзначити праці Є. Камінського, Б. Гончара, С. Шергіна, І. Дудко, М. Тарана, І. Ковалю, В. Головченка, М. Фесенка, І. Погорської, А. Худолія, М. Рижкова, М. Ялі тощо. Детермінуючі фактори щодо формування основних елементів механізму двосторонніх взаємовідносин аналізуються в роботах російських політологів А. Богатурова, Т. Шаклеїної, Ю. Галеновича, С. Рогова, Ж. Петруніної, О. Медового, О. Лукіна, С. Лузяніна, О. Борисова. Структурно-функціональний аналіз зовнішньополітичних стратегій США і КНР у першому десятилітті XXI століття є предметом дослідження американських політологів-міжнародників Зб. Бжезинського, Г. Кіссінджера, Дж. Ная, Р. Каплана, Ч. Капчана, К. Кемпбелла, М. О'Хенлона, Дж. Курлянчика, О. Шенкара.

Формування стратегії національної безпеки адміністрації Б. Обама затягнулося майже на півтора року. Документ був опублікований 26 травня 2010 р. і викликав значний інтерес з боку світового експертно-аналітичного співтовариства. За сформованою традицією американської політичної культури, саме в доктрині національної безпеки структуруються базові принципи міжнародного курсу Вашингтона – його зовнішньополітична та військова стратегії.

Головна мета стратегії – національне оновлення для відновлення американського глобального лідерства. Лідерство передбачає військову міць, економічну конкурентоспроможність, моральний авторитет, активну участь у міжнародно-політичних процесах в глобальному масштабі і зусилля щодо упорядкування міжнародної системи [1, с. 7]. У документі наголошується, що США як і раніше володіють ресурсами, які в попередні десятиліття дозволяли зберігати лідерство, у тому числі це сильні альянси під американським контролем, військову перевагу і динамічна економіка. Щоб повернути провідні позиції в XXI столітті, необхідно дбати, про розвиток, з одного боку, інноваційної економіки, освіти і американських цінностей, а з іншого – інструментів впливу на міжнародну політику, спираючись на зміцнення міжнародних організацій, розвиток і дотримання міжнародного права, активну зовнішньополітичну позицію США. У документі підкреслюється важлива роль внутрішньополітичного аспекту стратегії національної безпеки: «Наша сила і вплив за кордоном спирається на ті кроки, які ми зробимо у себе вдома» [1, с. 1-3].

Зміст документу засвідчує, що із зовнішніх військових загроз найбільшою небезпекою для США є зброя масового знищення, особливо ядерна зброя, у випадку її передачі неядерним державам чи організаціям екстремістів. У порівнянні з періодом «холодної війни» загроза застосування ядерної зброї оцінюється як більш висока. Це пов'язано не тільки із збереженням великих запасів цієї зброї, а й з розширенням кола «ядерних» держав, появою на «чорних» ринках відповідних технологій і матеріалів. Основними шляхами нейтралізації цієї загрози були визначені: зміцнення режиму ядерного нерозповсюдження і боротьба з мережею терористичних організацій на чолі з «Аль-Каїдою». «Головний фронт цієї боротьби проходить в Іраку і Афганістані», – підкреслювалось у СНБ [1, с. 8, 23].

Президентом США Б. Обамою 5 січня 2012 р. було анонсовано нове стратегічне керівництво з оборони для Міністерства оборони під назвою «Підтримка глобального лідерства: пріоритети для оборони XXI століття» [2].

Багато хто з експертів визначив цей документ як нову військову стратегію адміністрації Б. Обама. Зацікавленість академічних кіл, політичного істеблішменту США щодо цього документу визначалась декількома причинами. По-перше, незважаючи на те, що перший термін президенства Б. Обама наближався до кінця, його адміністрація довго не висувала власної офіційної військової доктрини. І це при тому, що ще в травні 2010 р. Б. Обама схвалив Стратегію національної безпеки, яка повинна була спричинити перегляд військової доктрини. По-друге, перспектива виведення американських військ з Іраку, їх планований відхід з Афганістану, а також суворі реалії глобальної фінансово-економічної кризи – все це вимагало радикального перегляду військової доктрини США. По-третє, і прихильники, і противники Б. Обама (всередині країни і за її межами) з нетерпінням очікували, яким пропагандистським кроком у сфері військової політики, яка обіцяє стати однією з найбільш «гарячих» тем виборчої кампанії, чинний президент почне президентські перегони 2012 р.

Ключові моменти у прийнятій адміністрацією Б. Обама військовій стратегії зводяться до зменшення чисельності американських збройних сил при одночасній концентрації бюджетних ресурсів на розвитку супутників і безпілотних літаків.

Документом також були структуровані стратегічні завдання збройних США щодо захисту національних інтересів: 1. Боротьба з тероризмом і нерегулярними збройними формуваннями. Головною метою визначалось знищення Аль-Каїди і недопущення того, щоб Афганістан знову став притулком для цієї організації. Проте військова присутність США в Афганістані скорочується, і боротьба продовжиться в інших регіонах. Будуть використовуватися як прямі військові методи, так і несилкові заходи, включаючи військову допомогу проамериканським режимам в країнах «третього світу», що протидіють терористичними угрупованнями; 2. Стримування агресії. У даному випадку адміністрація Б. Обама пішла на певне коригування доктринальних основ військової стратегії США: відтепер Вашингтон відмовляється від концепції одночасного ведення «двох великих війн» в різних регіонах світу (як це було при попередніх президентах). Замість цього військово будівництво та планування виходитимуть із завдання ведення «однієї великої війни» та «запобігання другій потенційній війні» – концепція, отримала назву «півтори великих війн». Збройними силами ставиться завдання зупинити агресора в умовах, коли основні сили вже задіяні в одній великомасштабній операції; 3. Проектування сили незалежно від спроб противника перешкодити виконанню завдань ЗС США шляхом асиметричних дій (наприклад створення перешкод розгортанню американських сил на віддаленому театрі військових дій, зв'язку, доступу США до військової інфраструктурі за кордоном тощо); 4. Протидія поширенню і застосуванню ЗМЗ. Це передбачає не тільки продовження програми Нанна-Лугара зі скорочення ядерних озброєнь, але також операції по виявленню, моніторингу, супроводу, перехопленню бойових частин або компонентів ЗМЗ, знищення технічних засобів для їх виробництва. 5. Ефективні дії в кіберпросторі і в космосі. Сьогодні не тільки системи, розгорнуті в космосі, але і супутня інфраструктура стикаються з цілою низкою загроз. Тому міністерство оборони США разом з його зарубіжними партнерами збирається направити зусилля на створення засобів захисту мереж, їх функціональних можливостей і

забезпечення надійності як в кіберпросторі, так і в космосі; 6. Підтримка ефективного ядерного стримування. Як підкреслюється в документі, США потребують ядерного арсеналу, поки існує ядерна зброя. Однак цілі політики стримування можуть бути досягнуті меншим ядерним потенціалом, що передбачає не тільки оптимізацію запасів ядерної зброї, але і деяке зниження його значущості в рамках стратегії національної безпеки; 7. Забезпечення внутрішньої безпеки США та підтримка цивільної влади. Підкреслюється, що в завдання міністерства оборони входить не лише захист території країни від атак ворожих держав і недержавних суб'єктів, але і допомога цивільній владі у разі природних і техногенних катастроф; 8. Забезпечення стабілізуючої присутності. Незважаючи на скорочення ЗС та їх фінансування, США мають намір продовжити виконання всіх зобов'язань перед союзниками і партнерами: ведення операцій за кордоном, спільні маневри, своєчасна ротація сил, розквартированих за кордоном; 9. Здійснення стабілізаційних і протиповстанських операцій. З урахуванням досвіду воєн в Афганістані та в Іраку Вашингтон збирається зробити акцент на невійськових способах дій та налагодженні прямого співробітництва між військовими США та держав, де проводяться операції. Така політика буде здійснюватися з метою зниження використання військово-силових методів при веденні операцій зі стабілізації обстановки в тих чи інших країнах. За необхідності США проводитимуть і власне військові операції, але надалі ці операції зі стабілізації будуть мати обмежений за масштабами і тривалості характер; 10. Проведення гуманітарних, рятувальних та інших операцій. Пентагон має сили і засоби для швидкого розгортання, надання допомоги та евакуації людей, які будуть використовуватися за необхідності проведення рятувальних та інших операцій на території США і за кордоном [2].

Таким чином, представлена військова доктрина адміністрації Б. Обама вельми неоднозначна. З одного боку, вона націлена на приведення військової стратегії Вашингтона у відповідність з геополітичними реаліями сьогоденного світу і фінансово-економічними можливостями США, а з іншого – передбачає розвиток американського військово-стратегічного потенціалу з метою жорсткого суперництва з іншими світовими центрами сили.

Реалізація визначальних настанов зовнішньої політики США, на думку професора Гарвардського університету Дж. Ная визначатиметься тим, що проблема американської влади це «...не занепад, а вибір моделі поведінки у контексті усвідомлення того, що навіть найбільша країна не здатна досягнути бажаного результату без допомоги інших» [3, с. 12].

28 вересня 2015 р., президент США Б. Обама виступив з промовою на 70-й сесії Генеральної асамблеї ООН, в якій представив своє бачення регіональних та глобальних проблем світу і відповідно позицію США щодо їх вирішення.

У своїй промові американський лідер окремо підкреслив, що глобальне співробітництво для вирішення світових проблем – першочергова необхідність. Інакше, зазначив глава Білого дому, існує ризик «повернення в більш темні часи роз'єданого світу» [4]. «Ми розуміємо, що США не можуть вирішити світові проблеми самотужки. Ми не досягнемо успіху, якщо ми не будемо співпрацювати з іншими державами», – підкреслив президент США Б. Обама. Основними загрозами світовій стабільності були окреслені: сирійська проблема, іранська ядерна програма та Ісламська держава Іраку та Леванту (ІДІЛ) [4].

Глава Білого дому також у своїй промові окремо звернувся до «диктаторів». «У сучасному світі диктатури нестабільні і диктатори сьогоднішнього дня стають іскрами для революцій завтра», – наголосив президент США Б. Обама. «Сьогодні ми бачимо колапс сильних диктаторів, після них настає конфлікт, який затягує невинних чоловіків, жінок і дітей в епічних пропорціях в небезпечні тенета. Вони сіють терор і заповнюють вакуум технологіями, які створюють чудові можливості для окремих людей, що зараз використовуються для поширення дезінформації, для придушення незгодних, радикалізації молоді», – зазначив він [4].

Разом з тим, у своїй промові лідер США Б. Обама основним інструментом вирішення міжнародних проблем проголосив дипломатію, хоча і підкреслив: «Наша країна володіє могутніми збройними силами, і ми не змусимо своїх союзників і друзів чекати захисту, навіть якщо це вимагатиме застосування сили в односторонньому порядку» [4].

Саме така позиція американського президента викликала критику з боку певної частини політичних експертів та політичних діячів США. У контексті американської президентської виборчої кампанії деякі кандидати від республіканської партії звинуватили Б. Обаму в ізоляціоністській політиці (політиці відмежування від проблем). Один з провідних американських політологів Дж. Най аналізуючи стратегічні імперативи зовнішньополітичної стратегії адміністрації Б. Обами відзначив: «Але такі звинувачення – упереджена політична риторика, що має недостатнє обґрунтування з точки зору суворого стратегічного аналізу. Більш правильно розглянути сьогоднішню налаштованість як коливання американського маятника зовнішньої політики між тим, що Стівен Сестанович з Колумбійського університету назвав «максималістською» політикою і політикою «скорочення» [5]. На думку Дж. Ная: «Скорочення – не ізоляціонізм; це – регулювання стратегічних цілей і засобів для їх виконання. Серед президентів, які слідували політиці скорочення після закінчення Другої світової війни, були Д. Ейзенхауер, Р. Ніксон, Дж. Картер і сьогодні Б. Обама. Жоден об'єктивний історик не назвав би нікого з цих президентів ізоляціоністами» [5].

12 січня 2016 р. президент США Б. Обама виступив останній раз зі зверненням до Конгресу. Визначальні моменти його виступу засвідчили продовження відстоювання принципів політики «скорочення». Основні загрози безпеці були структуровані наступним чином: «Наша зовнішня політика повинна бути зосереджена на загрозі від ІДІЛ і «Аль-Каїди», але вона не може на цьому зупинитися. Тому що навіть без ІДІЛ нестабільність триватиме десятиліттями в багатьох частинах світу – на Близькому Сході, в Афганістані і Пакистані, в деяких частинах Центральної Америки, Африки та Азії. Деякі з цих місць можуть стати безпечною гаванню для нових терористичних мереж, інші стануть жертвами міжетнічних конфліктів або голоду, створюючи нову хвилю біженців», – зазначив Б. Обама [6].

«Головним пріоритетом є захист американського народу від терористів. Послідовники ІДІЛ не є однією з найбільших світових релігій. Це вбивці і фанатики, які повинні бути знищені... Необхідний, нарешті, дозвіл на використання військової сили проти ІДІЛ», – саме це на думку президента США Б. Обами, визначатиме формування стратегічних векторів зовнішньополітичного курсу США у майбутньому [6]. У цьому контексті, необхідно відзначити, що наприкінці січня 2016 р. у американських ЗМІ з'явилися повідомлення про початок сухопутної операції США у Лівії [7]. Разом з тим, у своєму традиційному щотижневому

інтернет- і радіозверненні президент США Б. Обама спростував повідомлення ЗМІ про початок сухопутної операції в Лівії. «Як верховний головнокомандувач я не бачу більш складного рішення, ніж послати наших військових по шляху, повному втрат. США не повинні і не будуть втручатися кожного разу, коли в якійсь частині світу відбувається конфлікт... На самому початку я пообіцяв, що роль наших збройних сил буде обмеженою. Ми не вводимо сухопутні сили до Лівії, наші військові забезпечили можливість операції коаліції в самому її початку, але зараз настає час більш широких міжнародних зусиль», – відзначив Б. Обама [8].

Разом з тим, президентом США у зверненні до Конгресу, було відзначено і збереження тенденцій глобалізму у зовнішньополітичному курсі держави. У своїй промові Б. Обама висловив упевненість в тому, що США є наймогутнішою державою світу. За словами американського лідера, США наразі витрачають на свої збройні сили більше, ніж наступні вісім держав разом узяті. На думку президента: «Жодна країна не нападає на нас або наших союзників, бо знає, що буде переможена в руїни» [6].

«Всі розмови про економічний занепад Америки є політичною балаканиною. Все це риторика з приводу того, що наші вороги стають сильнішими, а Америка – слабше», – підкреслив Б. Обама.

Американський президент Б. Обама також відзначив, що США не мають наміру і не будуть «захоплювати» і «перебудовувати» кризові країни.

«Ми не можемо намагатися захоплювати і перебудовувати будь-яку країну, яка потрапляє в кризу. Це не лідерство, це гарантія того, що ми загрузнемо, будемо проливати кров американців і витратити кошти, що в кінцевому рахунку нас послабить. У цьому урок В'єтнаму, Іраку – і нам його пора було б засвоїти до теперішнього моменту», – зазначив він.

Отже, аналіз стратегічних документів зовнішньополітичного курсу США за президенства Б. Обами засвідчують: по-перше, реалізація стратегічних настанов зовнішнього курсу США націлена на приведення стратегії Вашингтона у відповідність з політичними реаліями сьогоденного світу і фінансово-економічними можливостями держави; по-друге, в умовах активної боротьби з терористичними загрозами, військова сила залишається невід'ємним інструментом зовнішньої політики США і одним із основних засобів досягнення американських зовнішньополітичних цілей; по-третє, необхідність протистояння новітнім недемократичним політичним режимам трансформувало політику стримування, межею застосування якої у різноманітних варіантах (військові операції, санкційні механізми тощо) є порушення демократичних норм і цінностей владою відповідної держави, а наразі і анексія території незалежних держав; по-четверте, реалізація військової доктрини адміністрацією Б. Обами свідчить, що сучасні ЗС та ВМФ є підґрунтям позаконтинентальної політики США та наріжним каменем практичного втілення глобальних прагнень США на світовій арені; по-п'яте, зважаючи на системоутворюючі чинники сучасної системи міжнародних відносин, а також показники економічного розвитку, підвалини зовнішньополітичного курсу США відстоюванні адміністрацією Б. Обами будуть і надалі впливатимуть на формування стратегічних імперативів зовнішньополітичної стратегії США незалежно від партійного спрямування майбутнього американського президента.

Література

1. National Security Strategy of the United States. – Washington, May 2010. – 52 p.

2. Sustaining US Global Leadership: Priorities for 21 Century Defense. [Electronic resource]. – URL: http://www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf. – Title from a screen.
3. Nye J.S., jr. The Future of American Power. Dominance and Decline in Perspective // Foreign Affairs. – 2010. – Vol. 89. – № 6. – P. 6-12.
4. Remarks by President Obama to the United Nations General Assembly. [Electronic resource]. – URL: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/09/28/remarks-president-obama-united-nations-general-assembly> – Title from a screen.
5. Nye J. S., jr. Which Way for US Foreign Policy? [Electronic resource]. – URL: <http://www.project-syndicate.org/commentary/three-questions-for-us-foreign-policy-by-joseph-s--nye-2015-10?barrier=true> – Title from a screen.
6. President Obama's 2016 State of the Union Address. [Electronic resource]. – URL: <https://medium.com/@WhiteHouse/president-obama-s-2016-state-of-the-union-address-7c06300f9726#.7phcccwwm> – Title from a screen.
7. US-Russian marines set up bridgehead in E. Libya for campaign against ISIS. [Electronic resource]. – URL: <http://www.debka.com/article/25183/US-Russian-marines-set-up-bridgehead-in-E-Libya-for-campaign-against-ISIS> – Title from a screen.
8. Обама спростовує дані Fox News: США не планують сухопутну операцію в Лівії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsru.ua/world/26mar2011/neplanujut.html> – Заголовок з екрану.

Надійшла до редколегії 16.03.2017

Olexander Shevchuk, Ph.D. in Political Science, Professor, Dean of the Political Science Department of Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv, Ukraine.

USA FOREGN POLICY PROIRITY IN EXPECTING PRESIDENTIAL ELECTIONS IN 2016

***Abstract.** This article deals with the foreign policy strategy of the USA during the presidency of Barack Obama. The basic determinants of US foreign policy and its impact on structuring of American foreign policy strategic vectors are analyzed. Attention is focused on the strategic documents of B. Obama's administration in the sphere of foreign policy and its practical implementation.*

Analysis of strategic documents for the US presidency Barack Obama's foreign policy certifies the next. Firstly, the implementation of the US external course strategic guidelines is aimed at bringing Washington's strategy in line with political realities of modern world and financial economic capabilities of the state. Secondly, military force remains an indispensable tool of US foreign policy and a key means of achieving US foreign policy objectives in terms of active combat with terrorist threats. Thirdly, the need for confrontation with the latest undemocratic political regimes transformed the policy of containment, which limit in a variety of ways (military operations, sanctions mechanisms, etc.) is a violation of democratic norms and values by the power of the State or the annexation of the territory of independent states. Fourthly, the implementation of the military doctrines of Obama's administration shows that modern Armed Forces and the Navy are the foundation of US policy outside the continent and the cornerstone of the practical implementation of the US global aspirations on the world stage.

***Key words:** USA, foreign policy strategy, national security threats, globalization.*